Lukács József

Kísérlet egy integrációra Délkelet-Ázsiában. Mintaként szolgálhat-e Európa?

Jelenleg az integrációs szervezetek felértékelődésének vagyunk tanúi az egész világon. Ennek legkézenfekvőbb bizonyítéka saját szűkebb környezetünkben, az Európai Unióban is kézzelfogható. Az EU eddig elért eredményei – melyet minden nehézség ellenére igenis nevezhetünk sikertörténetnek – ösztönzőleg hatnak a világ többi részén létező, vagy még csak formálódó integrációs csoportosulásokra. Az Észak-Amerikában már működő NAFTA, a Dél-Amerikában régóta formálódó MERCOSUR, az indiai szubkontinens körzetében közelmúltban újjáélesztett SAARC, illetve az Arab-öböl térségében egyre komolyabb ambíciókat mutató Gulf Cooperation Council (GCC) csak néhány a látványos példák közül. Délkelet-Ázsiában azonban – változó intenzitással ugyan - de már 1967. óta folyamatosan formálódik egy szövetség. Ez a Délkelet Ázsiai Nemzetek Szövetsége az ASEAN.

Rövid történelem: függetlenné válás és szövetségalapítási próbálkozások

Délkelet Ázsiában a függetlenedési folyamat első hullámának lezajlása az ötvenes évek közepére történt meg, egyúttal addigra már kezdtek kirajzolódni a térség főbb erőviszonyai is. A bipoláris világrend „szabályainak” megfelelően mindkét nagyhatalom igyekezett szövetségeseket szerezni magának. Ennek megfelelően a régióban alakított első szövetség katonai alapú volt, ráadásul erősen képviseltették benne magukat az Ázsián kívüli „Nyugati” hatalmak is. Ez utóbbinak igen egyszerű oka volt: az USA (ellentétben Európával) itt Ázsiában hallani sem akart arról, hogy egy tőle független, az ő befolyását nélkülöző tekintélyes szervezet jöjjön létre. Amíg Washington eleinte támogatta az Európai Közös Piac fejlődését, Ázsiában minden eszközzel igyekezett megakadályozni egy ilyen preintegrációs testület létrejöttét. Erre hamar rájöttek Délkelet-Ázsiában is, ám érdemben nem volt lehetőségük az USA szándékai ellen tenni.

Az ASEAN megalapításának motivációi

1967-ben még nyilvánvaló, hogy az európai példa nem szolgálhat alapul. Különösen nem olyan államoknak, amelyek épphogy felszabadultak az európai gyarmatosítók igája alól. Amikor 1967. augusztus 5-én öt délkelet-ázsiai állam külügyminiszterei találkoztak Bangkokban, a külvilág számára ez eleinte mindössze egy formális rutin-összejövetelnek tűnt. Az öt résztvevő – a házigazda Thaiföld mellett Indonézia, Fülöp-szigetek, Malajzia, Szingapúr – vezetői azonban tudatában voltak annak, hogy ezúttal konkrét választ kell adniuk a kor égető kihívásaira. Egymás közötti konfliktusaikat azonnal le kellett zárniuk, mivel azok fegyveres eszkalációja kormányuk, sőt nemzetük végét is jelenthette volna rövidtávon. Kínában tombolt a kulturális forradalom, és Mao Ce-tung nyíltan meghirdette a forradalom exportját, amelyet a környező (tekintélyes kínai etnikummal rendelkező) országokon gondolt kezdeni. A vietnami háború is javában dúlt, de addigra kezdett érződni, hogy Amerika segítsége is kevés lesz ahhoz, hogy megakadályozzák a kommunista északi országrész győzelmét. Hasonló rémkép fenyegetett Ázsia északi részén is, a koreai félszigeten, ahol Kim

Ir Szen is félreérthetetlenül készült a déli országrész elleni ütközetre.[1] Az indokínai országok többségében akkor „szovjet-barát" baloldali kormányok voltak hatalmon.

Ilyen viszonyok között kellett az öt délkelet-ázsiai ország vezetőjének eldönteni, hogy milyen irányban mennek tovább. Fegyveres konfliktus esetén minden bizonnyal Vietnam sorsára jutnak. Másik véglet, hogy szoros csatlósai lesznek az Egyesült Államoknak, mint pl. Dél-Korea vagy Japán. Ez a megoldás ugyancsak nem tetszett igazán egyik országnak sem. Maradt tehát az egyetlen kiút, mégpedig hogy egy komoly szövetséget alapítanak egymás között, és a világpolitika eseményeire ezentúl közösen próbálnak meg reagálni.

Valós integráció vagy csak névleges szövetség?

Az ASEAN ugyan sikeresen megalakult 1967-ben, azonban tényleges integrációs attribútumokat ekkor még nem tudott felmutatni. Európai szemmel nézve úgy tűnik, hogy ez a megalakulás utáni nyolc év egyfajta „Csipkerózsika álom" időszaka volt. Mire alapozzák ezt a nézetet? Arra, hogy az ASEAN (amely akkor még csak öt tagállamot számlált[2]) nyolc évig semminemű olyan lépést nem tett, amely egy integráció kiépítésére, vagy legalábbis annak szándékára utalt volna. Nemcsak hogy hiányoztak a közös intézmények, de ilyesmik megalkotása még csak nem is szerepelt a napirenden. Szintén hiányzott az akarat arra, hogy az integráció alapformái közül bármelyik felé is elmozduljanak. Néhány szórványos szabadkereskedelmi megállapodás-tervezet elhangzott ugyan, de az is csak bilaterális alapon. Vámunióban pedig még csak gondolkodni sem mertek, végképp nem az egész ASEAN szövetséget illetően. Közös székhely sem volt. Akkor volt egyáltalán valós értéke ebben az időszakban a szervezetnek?

Ismét utalni kell arra, hogy Ázsiában vagyunk, ahol az Európaitól merőben eltérő aspektusból kell értékelnünk a történéseket. Azért mert európai szemmel vizsgálva nem látszik az eredmény, még nem jelenti azt, hogy ázsiai szemszögből ne tudnánk találni bizonyos hatásokat. Ez a helyzet az ASEAN első nyolc évével is. Ne feledjük, a gyarmati sorból alig néhány éve kitört államokról van szó. Amint függetlenekké váltak, keresték saját identitásukat, többek között azt is, miben különböznek egymástól. És azonnal súlyos határvitáik is keletkeztek, hiszen jött az ismert „gyarmati örökség szindróma". Kivétel nélkül mindegyik állam sérelmesnek találta saját határait és azt hangsúlyozta, hogy az európai gyarmattartók öröksége miatt kell lemondaniuk nemzetük ősi területeiről. 1967 előtt számos államközi fegyveres összecsapás történt a régióban, melyek több esetben eszkalációval, akár regionális háborúval fenyegettek. Az ASEAN megalakulását követően a fegyveres konfliktusok száma radikálisan csökkent, a korábban államilag támogatott „önkéntesek" és szabadcsapatok finanszírozása leállt, kezelhetővé vált a biztonsági helyzet. Ez volt az ASEAN első nyolc évének hatalmas sikere! Ellentétben az európai példával, ahol történelmi okokból kifolyólag (II. világháború vége utáni nagyhatalmi megszállások) elsőként a biztonságot teremtették meg, majd ezt követően kezdték meg az integrációs intézmények kiépítését, az ázsiai színtéren ez csak fordítva történhetett meg. Ázsiában elutasították a nagyhatalmi alapú rendteremtést (részleges kivétel a Fülöp-szigetek), viszont emiatt saját maguknak kellett a biztonsági dilemma kérdéseit megoldaniuk. Ez nem ment másképp: előbb egy szövetség, és ezt követően a közös biztonság megvalósítása. Tehát mégis kijelenthető, hogy lokális aspektusból vizsgálva az ASEAN első nyolc éve igenis eredményes volt! Megteremtették a regionális stabilitás alapját, ami az egyik pillére a gazdasági növekedésnek és fejlődésnek.

[1] Kim Ir Szen akkortájt többször is kijelentette, hogy a hatvanadik születésnapját (1972.07.08) már Szöulban fogja megünnepelni. Ezt a KNDK hadserege egyértelmű parancsnak tekintette.

[2] Az öt alapító tagállam: Fülöp-szigetek., Indonézia, Malajzia, Szingapúr és Thaiföld.

Miért az ASEAN és miért nem az APEC vagy más integrációs testület?

Az Ázsiát megrázó 1997/98-as pénzügyi krízis következtében hamar egyértelművé vált, hogy mind a WTO mind az APEC keretei alkalmatlanok a régió stratégiai problémáinak kezelésére. Tehát annál azért szűkebb, de a tíz tagállamnál mégis tágabb keretek között kell rálelni a megoldásra. Az APEC[3] legfeljebb egy konzultációs fórum lehet, de integráció sosem. A szervezet túl nagy és túl széles ahhoz, hogy tagjai érdemi együttműködést fejthessenek ki. A tagállamok kulturális- történelmi és főképp gazdaságpolitikai különbözősége eleve kizárja a mélyebb integráció legkisebb esélyét is. Ugyanígy koncepcionálisan is felmerül a kérdés, mit jelent a „Kelet-Ázsiai Közösség" (hivatalosan: East Asian Summit) kifejezés? Hiszen Ausztrália és Új-Zéland semmi esetre sem ázsiai.

És még ha India az is, akkor egyáltalán nem „kelet-ázsiai". Intézményileg is ingatag talajon áll az EAS. Hiszen az ASEAN+3 mindenféleképpen magát tekinti a regionális integráció vezérfonalának. Ausztrália és Új-Zéland viszont inkább az USA részvétellel zajló APEC folyamatot részesíti előnyben. Részvételi kritérium ügyében sem jutott egységre az EAS. Egyes államok itt a 16-os létszámnál meghúznák a határt, mások szerint akár az USA, Kanada, sőt akár Oroszország is tag lehetne.[4]

Látható tehát, hogy a Kelet Ázsiai Közösség sokkal inkább ideológiai síkon létrejött szövetség, semmint természetes érdekek vagy kulturális közösség diktálta szervezet. Emiatt ma még értelmezni is nehéz ezt a formációt, azonban az biztosra vehető, hogy az ASEAN+3 tömörülésnek nem lehet sem alternatívája, sem konkurenciája. Reverzív logikával ugyan, de ismét bizonyítható, hogy a délkelet-ázsiai kooperáció egyetlen lehetséges kimenetele az ASEAN+3 közösségben rejlik.

Nagyhatalmi részvétellel vagy anélkül ?

A valóságban az ASEAN egyes vezetői, már a bipoláris világrend megszűnése idején is érzékelték, hogy még ha meg is valósul álmuk a 10 országos teljes integrációról, akkor annak stabilitása és főképp érdekérvényesítő szerepe igen kérdéses lesz egy globális nagyhatalom támogatása nélkül. Mahatir Mohammad maláj miniszterelnök már 1990 decemberében rámutatott erre, gyakorlatilag megjövendölve, hogy a tíz tagállamos ASEAN nem lesz sokáig tartható, és feltétlen szükséges lesz valamiféle további bővítés, amely során a szervezetbe már egy nagyhatalom is elkerülhetetlenül bekerül. Ez volt az EAEG[5] koncepció megalkotása, amely már akkor felvetette, hogyha az ASEAN tartani akarja a távolságot az Egyesült Államoktól, akkor kénytelen lesz szorosabb szálakkal kapcsolódni Kína, Japán és Dél-Korea felé. Tehát már akkor is konkrét formában felmerült, hogy ha a nyugati érdekszférától való függetlenség megtartásának az ára a saját etnikai alapon végbemenő bővítés, akkor azt meg kell valósítani. Kína képviselőjét már 1992-től megfigyelőként meghívták a főbb ASEAN találkozókra.

Az integráció mélyítése

Már az is megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán lehet-e itt *integrációról*, vagy integrációs szervezetről beszélni. Számomra erre a válasz egyértelmű: igen, lehet. Az ASEAN[6] ill. az

[3] A Csendes-óceán partjain lévő 21 államot tömörítő, 1989-ben alakult szervezet.

[4] Mohamed Jawhar Hassan „State of East Asian Community Concept and ASEAN Integration" előadása 2004 szeptemberében a „Consolidating ASEAN" konferencián, Tokió.

[5] East Asian Economic Group. Lásd: Foreign Press Center Japan First East Asia Summit http://www.fpcj.jp/e/mres/japanbrief/jb_594.html 2006-01-03

[6] 10 tagállam: Brunei, Fülöp-sigetek., Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld, Vietnam

ASEAN+3[7] országok között már vitathatatlanul kialakult egy olyan kooperáció, amely több ponton eléri az integráció kritériumait. Ez csak részben törvényileg megalkotott együttműködést jelent. A tizenhárom ország között az elmúlt négy évtized alatt olyan szintű természetes cserekapcsolati rendszer és interdependencia alakult ki, a társadalmi- gazdasági- kulturális és politikai élet minden területén, ami egyrészt magával vonzza egy mélyebb kooperációs struktúra kialakítását, másrészt igényt alkotott aziránt, hogy ezt a kooperációt még tovább szabályozzák és mélyítsék. Saját magunk útját felidézve olykor talán jobban megérthetővé válik, mekkora munka és milyen nehéz út áll még az ASEAN+3 integrációja előtt, amíg az legalábbis megközelíti az európaiak által mára megalkotott integrációt. 1999-ben a Manilai Állam és Kormányfői Csúcsértekezleten hivatalosan is megfogalmazták és deklarálták, hogy az ASEAN+3 távlati célkitűzése az egységes piac megalkotása, valamint egy közös valuta bevezetése! Ilyen ambiciózus tervet pedig, az EU-t kivéve eddig még senki sem vállat fel nyíltan. Lehetséges-e ennek megvalósítása, vagy mindössze egy vízióról van szó?

A szabadkereskedelmi övezet nagyrészt már megvalósult, és 7-8 éven belül mindenre ki is teljesedhet. Addigra el kell dönteni: megáll itt a szervezet, vagy továbblépnek. Egy szabadkereskedelmi övezetben csak a gazdasági kérdésekben kell kooperálni és kompromisszumokat hozni. Azonban egy valódi közösség már ennél sokkal nagyobb áldozatokkal is jár. Itt már a gazdasági önállóság részleges „elvesztésén" túl fel kell adni a politikai és társadalmi szuverenitás egyes elemeit is.

Integrációépítési szempontok – kulturális és etnikai tényezők

Megkerülhetetlen kérdés, hogy milyen szerepe volt az ASEAN fejlődésében az EU sikerének, tehát a „féltékenységi faktornak". Minden valószínűség szerint jelentős. Több ASEAN+3 konferencián is tapasztalható, hogy maguk az érintett államok képviselői rendszeresen hozzák fel példaként az Európai Uniót. Mindezt olyan gyakran tették, hogy rögtön színvallásra is kényszerültek: akkor most mintának tekintik-e az EU-t, és másolni akarják-e annak szerkezetét? Ezen végül is nincs mit csodálkozni. Ázsiában és a világ többi részén is gyakorlatilag az összes 1945 utáni regionális integrációs kísérlet megakadt, kivéve Európát, amely képes volt továbbfejleszteni önmagát. Hovatovább az ASEAN gyűléseken már olyan érzékennyé vált az EU-példa rendszeres emlegetése, hogy mértékadó politikusok vádolták meg egymást „EU-megszállottsággal". Bár ez nyilvánvaló túlzás, amely csak a megszokott módon igyekszik sarokba szorítani egy politikai riválist, azért ez a hozzáállás mégis igen messzire mutat.

Elszakadva a szubjektív politikusi megnyilatkozásoktól, reálisan ki más is lehetne a minta egy Ázsiai Integráció számára, mint Európa. És miért éppen Európa? Azért, mert itt sikerült először egy közös alapokon nyugvó ám mégis individuális kultúrákból, rendszerekből, és nemzetekből álló közegben viszonylag rövid idő (egy-két generáció) alatt valós uniót létrehozni. Hangsúlyoznám, hogy „csakis" uniót, és nem pedig egy „Európai Egyesült Államokat". Ez utóbbi legalább annyira irreális, mint amennyire idegen is lenne az ASEAN+3 közösség számára. Emiatt sem jöhet szóba példaként az USA. Ezért is vonzóbb Ázsiában az európaiak példája.

Ennek egyik látványos jele volt a 2003-as, Bali-szigeten rendezett hatodik A+3 csúcstalálkozó.[8] A szervezet addigra megérett arra, hogy egységének, jövőbeni fejlődésének (tehát integrációjának) alapjait deklarálja. Az ún. II.-ik Bali Konkordátumban[9] (hasonlatosan

---

7 A „+3" jelölést alkalmazzák Japán, Kína és (Dél)Korea részvételére.

8 http://www.aseansec.org/15258.htm 2006-01-04

9 http://www.aseansec.org/15159.htm 2006-01-04

az EU-hoz) „három pillért” határoztak meg, mint az ASEAN közösség alapjait. Ezek a következők:

- Biztonsági (biztonságpolitikai) kooperáció
- Gazdasági együttműködés
- Társadalmi-kulturális közösség

Amint látható, a három pillér kihangsúlyozza a régió közös gyökereit, csakúgy mint kollektív érdekeit és kihívásait. Az is észrevehető, hogy a pillérek a „+3” csoport számára is megállják a helyüket.

A fentebb említett „három pillér” közül külön ki kell emelni az utolsót, azaz a társadalmi-kulturális közösség pillérét. Miért olyan fontos ez Dél-kelet Ázsiában? Miért szükséges ezt neki így külön kihangsúlyozni, amíg Európa számára ez oly természetes és magától értetődő, hogy nem fontos látványosan felhívni rá a figyelmet? Azért, mert ellentétben Európával, az ázsiai államok nagy része alig ismeri a másik kultúráját, a másik történelmét. Még a viszonylag közös történelmi utat bejáró Délkelet-Ázsia sem rendelkezik önálló kulturális identitással. Európa ilyen értelemben is utánozhatatlan. Hiszen Európa már a görög-római kultúra idejéből közös kultúrára épít. Ehhez fogható közös kulturális eredet nincs Délkelet-Ázsiában. A konfucianizmus hatása ugyan átterjedt több ázsiai nemzetre is, de annak méretei és arányai meg sem közelítik az Európában végbement interakciók hatásait. Európa történelme már a Római Birodalom, majd később Nagy Károly óta közös gyökerekből eredt. Az intézményesített formák (Szentszék, zsinatok, katonai szövetségek stb.) szervesen az elmúlt egy/két-ezer év történelmének része volt. Ehhez fogható közös történelmi vagy kulturális múlt nincs Délkelet Ázsiában.

Mindezek hatásai az öreg kontinensen még a gyakran vérzivataros időszakok ellenére is megmaradtak. Európa kultúrája a valóságban már évszázadok óta az integráció felé mutatott! Rousseau, Balzac ugyanúgy ismert volt a germán kultúrában, mint Dürer vagy Goethe a francia kultúra számára. De említhetnénk más kultúrák kölcsönhatásait is. Szláv, latin, görög vagy angolszász eredet ellenére az európai közös kultúra alapjai már évszázadok óta stabilan le voltak rakva. Függetlenül attól, hogy Európa mely részén élt vagy él valaki, ismerte és ismeri Szókratész, Homérosz, Goya, El Greco, Velázquez, Boccaccio, Charles Dickens, Michelangelo, Kopernikusz vagy akár Chopin, Mozart és Beethoven műveit és tevékenységét, és a sort még hosszasan folytathatnánk. Délkelet-Ázsiában az esetek többségében a szomszédos országok lakossága a legcsekélyebb ismerettel sem rendelkezik arról, hogy a másik nemzetnek ki a legismertebb irodalmára, zeneszerzője, vagy akár történelmi hőse.

Arisztotelész mondta egyszer azt, hogy: *„A görögöknek megvan az a szerencséjük, hogy egyszerre ázsiaiak és európaiak. Az ázsiaiak művelt emberek, de hajlanak a despotizmusra, az európaiak ezzel szemben kulturálatlanok, de szeretik a szabadságot*.”[10] És valóban: az európaiak közös történetei a kivívott és elvesztett szabadságról szólnak. Az ázsiaiak történetei sokkal inkább a közösség iránti odaadásról.

Megállapítható, hogy a - számos háború és konfliktus ellenére - Európában mégis jól „megágyaztak” az integrációnak. Ázsiában, ill. az ASEAN országok csoportjában ilyesmi nem zajlott le. Ennek hiányát lehet-e vajon néhány év vagy akár évtized alatt pótolni? Ezért fontos az ASEAN integráció számára a harmadik pillér, mely igyekszik megismertetni a résztvevő nemzetek kultúráját és történelmét a többi tagállam lakosságával.

Az ázsiai kultúra egész más mentalitáson alapszik, mint az európai. Az két fő tényezőre oszlik: az egyik a kínai tanultság, a másik a hindu bölcselet.[11] Az ázsiai művészetben nem az

---

[10] Arisztotelész idézet: Heller Ágnes [1997]: *Európai identitás, modernitás és történelmi emlékezet*. Lettre, 1997. ősz, 26. szám http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre26/heller.htm

[11] Okakura Kakuzo [1926]: *Die Ideale des Ostens (A Kelet ideálja)*. Insel-Verlag, Leipzig

ornamentális és a technikai tökély a lényeges, hanem a keleti világ benne kifejezést nyert nagy ideáljai, amelyeket Európa (még) alig ismer. Nem a virágzó szilvafák, hanem a sárkány magasztos fogalma, nem a madarak és virágok, hanem a halottak kultusza, nem az oly tökéletes realizmus, hanem az emberi szellem legnagyszerűbb témájának, a mások és nem a saját én üdvéért buddhaiságra vágyakozás témájának nagyszerű kifejtése az ázsiai szellem és művészet lényege.

Az „európai kapcsolat"-ot illetően viszont mégis megemlítendő, hogy az ún. „első generációs ázsiai vezetőgárda" döntő többsége, még külföldi intézményekben szerezte végzettségét. Pl. Suharto a holland katonai akadémián, Li Kuan-Yew az angol Raffles-Kollégiumban, Pak, dél-koreai elnök a tokiói katonai akadémián, de pl. Csou En-laj is Párizsban folytatott felsőfokú tanulmányokat. Mindezek miatt a délkelet-ázsiai szövetség sosem riadt vissza attól, hogy egy jól bevált receptből időnként mintákat vegyen – ám „ázsiai módon" természetesen csak annyit, amennyi számukra megfelel.

Amennyiben az Európával történő összehasonlításról van szó, egy kellemetlen ám szükséges témakör a nacionalizmus kérdése. Itt is hatalmas különbséget tapasztalunk. Az EU esetében nyilvánvaló cél volt a tagállamokban meglévő nacionalizmus szerepének csökkentése. Az ASEAN esetében ez éppen fordított: kifejezett célja a szövetségnek a regionális nacionalizmus erősítése.

Az európai integráció – mint mindenfajta integráció – végső soron kulturális és nem gazdasági kérdés. Végülis nincs politika politikai kultúra nélkül.[12] A történelem esetében pedig az „európaizáció" azon csoportok történelmének elillanását segítheti, melyek ma is küzdenek a központosító államok intézkedései ellen. Az „európaizáció" érdekében tett bármilyen homogenizációs kísérlet csak e sokszínűség megsemmisítéséhez és a benne rejlő erő elpusztításához vezet. A nacionalizmus itt másként érhető tetten.

Ázsiai jellegzetességek („Asian Values")

Mint már többször említettem, az ASEAN ill. ASEAN+3 államai radikálisan különböznek az európai vagy más államoktól. Gazdasági csodaként emlegetett teljesítményüknek számos oka van:

1. Az államok fejlett, évszázadokra visszanyúló kultúrával rendelkeznek.
2. Hagyományos tisztelet a „vezetőség" irányában, paternalista felfogás.
3. Tradicionálisan magas megtakarítási hajlam.

A legfontosabb emberi értékek[13]:

ÁZSIA	„NYUGAT" / EURÓPA
- a kemény munka	- az önbizalom
- a tanulás tisztelete	- a kemény munka
- a becsületesség, tisztesség	- sikerek elérése az életben
- az önfegyelem	- az önmegvalósítás
- az önbizalom	- mások megbecsülése
- a becsületesség	

[12] Heller Ágnes [1999]: *Európai identitás, modernitás és történelmi emlékezet.* Atlantisz, Budapest, 1. o.

[13] Mészáros Klára [1999]: *Tudományos-technikai modernizáció és gazdasági fejlődés Kínában: A multipoláris világrend egy új nagyhatalmának születése*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

A legfontosabb társadalmi értékek:

ÁZSIA	„NYUGAT” / EURÓPA
- a társadalom rendje	- a véleményszabadság
- a harmónia	- a személyes szabadság
- a tisztségviselők kötelességtudata	- az egyéni jogok
- az új eszmék iránti nyitottság	- a politikai véleménykülönbségek nyílt vitás megoldása
- a véleményszabadság	- az egyénnel való törődés
- a tekintélytisztelet	- a tisztségviselők kötelességtudata (a hatóságok iránt)

Amit mi európaiak énnek nevezünk, az soha sincs külső tárgy nélkül, mindig a tetthez kötve marad. A hinduknál és a buddhistáknál ez a külső én a kaszt, amely nem politikai fogalom, hanem az ember belső formája, amely éppen úgy hozzátartozik, mint a bőre. Csak a szent áll a kasztok felett, a szent, aki lebírta a létet. Az a küzdelem, amely Nyugaton az egyéniségben mindig lefolyik az eredetiség és a tapasztalat között, keleten kezdettől fogva átháríttatott a kasztra. A kelet eredetisége nem egyéni, hanem mitikus. Az európai kereső ember hajlamos arra, hogy az eredetiséget az egyes dolgokban, a különlegesben lássa. A keleti ember kizárólag az isteniben, a létezőben, sőt a személytelenben látja, úgy, hogy tulajdonképpen csak akkor originális, amikor már nincs többé.[14]

A kínai kérdéskör

A kínai kihívás kezelése kétségtelenül a legnagyobb feladata lesz a délkelet-ázsiai államoknak. A gazdasági fenyegetés valós, és egy gazdasági értelemben vett háború sem kizárható. Mit tehetnek tehát? Jól tudják azt, hogyha ellenségként kezelik Kínát, az is ellenségként fogja kezelni őket. Ha a gazdasági „feltartóztatás” kétes kimenetű politikájával próbálkoznának, azzal csak magukra haragítanák az óriást, aki erre minden bizonnyal katonai kapacitásának erősítésével reagálna. Kínát semmiképpen nem szabad provokálni. Ilyen lépések csak kontra-produktív eredményt hoznának.

Mi tehát a megoldás? Csakis az, hogy Kínát gazdasági nagyhatalomként kell elismerni. Erős és befolyásos „hiperhatalom” lesz, de mégsem fejlődik katonailag és politikailag agresszív, globálisan domináns hatalommá. A régión belül az ASEAN Japánnal és Koreával karöltve képezhet ellensúlyt, világszinten pedig ott az USA és az EU. A délkelet ázsiai államok, pedig inkább a hasznosság szempontjából kell nézzék a történteket. Ez nem feltétlenül olyan nehéz. Hiszen nekik sem érdekük Kína szegénysége, az hogy a régió nagyhatalma súlyos és tartós gazdasági válsággal küzdjön, amelynek egyik következménye a megugró kínai menekültáradat lenne. Ellenkezőleg. Érdekük, hogy Kína fejlett és prosperáló legyen, ez végül is jótékony hatást gyakorol saját gazdaságukra is. Ha Kína magasan fejlett, az előnyökből kijut a környező államoknak is. És ha egy ekkora országban az életszínvonal javul, akkor a belső piacán újabb lehetőségek nyílnak, amely elsősorban a szomszédoknak nyújt piaclehetőséget. Akkor a kínai importnak is növekednie kell, de ugyanígy a kínai eredetű FDI is minden bizonnyal növekedni fog a régióban, csakúgy, mint a kínai turisták száma. Mindez együtt, pedig már jelentős hasznot hoz majd a térségnek. Mindezzel nem állítom, hogy Kína gazdasági fenyegetése nem létezik. Sőt, elkerülhetetlennek tartom, hogy a

[14] Rudolf Kasser [1913]: *Der Indische Gedanke* (*A hindu gondolkozás).* Insel-Verlag, Leipzig

délkelet-ázsiai államok ne alapvető fenyegetésként éljék meg a kínai gazdaság nyomását. Azonban maga Kína sem érdekelt abban, hogy gazdaságilag tönkre tegye saját szomszédjait és a régiót, hogy úgy elszegényítse őket, hogy azok ne tudjanak kínai termékeket vásárolni! Egyáltalán nem. Kína érdeke éppen az, hogy a délkelet-ázsiai piacok a világ legprosperálóbb területei közé tartozzanak, ahol termékeit értékesíteni tudja és saját iparához pedig beszállítókat talál. Pekingben mindezt nagyon jól tudják.

Pekingnek nem érdeke, sőt kifejezetten káros reá nézve, ha szembekerül a Délkelet-Ázsiai Államok Közösségével. Hiszen jól tudjuk, nagyhatalmi ambíciói vannak. A nagyhatalmi státusz egyik fő kritériuma pedig az, hogy legyenek megbízható szövetségesek. Ugyan hol találna Kína jobb szövetségest, mint a vele etnikailag és történelmileg rokon vonásokat mutató délkelet-ázsiai államokban? Északi határain lappangó konfliktusok vannak Oroszországgal, kölcsönös a bizalmatlanság, és a határvita számos szerződés ellenére sincs megnyugtatóan lezárva. Kína nyugati határai pedig de facto és de jure is tisztázatlanok, Indiával igencsak terhelt a kapcsolatuk, talán nem is akarnak vele megegyezni. A milliárdos lakosságú India vonzereje sokkal inkább konkurencia, semmint lehetőség Kínának. (És a tibeti problémakört még nem is említettük). Maradnak tehát a déli és keleti szomszédok. Erre van a tengeri kijáratuk is! És főképp velük létezik bizonyos fokú történelmi kulturális és etnikai rokonság is. Esszenciális, hogy velük Kína minél jobb kapcsolatokat építsen ki, sőt vitathatatlanul érdekük egyfajta szövetségesi viszony kiépítése. Érdekében áll-e Pekingnek az ASEAN egysége? Akkor, ha ő is tag, feltétlenül. Így együtt versenyezhetnek a NAFTA-val és az EU-val. Nem véletlenül jelentette ki Wen Ji-bao miniszterelnök, hogy „Kína egy barátságos elefánt, amely senkit sem akar eltaposni Délkelet-Ázsiában."[15] Képes lesz egy ilyen „kérőnek" ellenállni a többi délkelet-ázsiai állam? Nem valószínű.

Konklúziók

Az ASEAN+3 szövetség egy integrációs kezdeményezés (kísérlet) amely államainak főbb politikai gazdasági és biztonsági érdekei egybeesnek Ez egy természetes szövetség, amely sokkal inkább érdekazonosságon semmint ideológián alapul. A nagy távolságok ellenére fellelhetőek az etnikai és kulturális közösség elemei, amelyek nagyon fontos alapját képezhetik egy tartós integrációnak.

Az ASEAN-10 ugyanakkor önmagában nem képes versenyre kelni a világ gazdasági és politikai erőközpontjaival. Az ASEAN+3 képes erre, sőt jövőjük még hatalmas lehetőségeket és kapacitásokat rejt magában. A tagállamok gazdasági fejlődését felgyorsítja, egyúttal növeli szerepüket a nemzetközi politika porondján. Természetesen még számtalan buktató és nehéz döntés is áll a szervezet előtt. A két kritikus kérdéskör mi is lehetne más, mint a további bővítés, és a további mélyítés kérdése.

A szervezet bizonyos szintű bővítése perspektivikusan nem zárható ki természetesen főképp az etnikailag és kulturálisan rokon vonásokat mutató államok irányában (pl. Mongólia, vagy Hong-Kong, Tajvan és Észak-Korea esetén), ám a „+3" nélküli integrációs kísérlet eleve kudarcra van ítélve. Miért? Mert csakis együtt tudnak létezni. Kína „kiesése" a távol-keleti/csendes-óceáni régióból csak átmeneti, és történeti léptékben véve rövid ideig tartó kisiklás volt. Bármi történjen is Kína alapvető befolyásával számolniuk kell a tagállamoknak. Az óriást megkerülni nem lehet (pedig a szövetség egyik eredeti célja 1967-ben még éppen ez volt), tehát akkor ajánlatosabb együttműködni. Egy különösen érdekes elméleti kérdést is megválaszol Kína „belépése": Életképes lehet-e egy integrációs szervezet nagyhatalom nélkül? A kérdés a mai napig vitatott, ám egyre inkább úgy tűnik, hogy hosszabb távon szükséges egy nagyhatalom („szuperhatalom").

[15] Wolfgang Hirn [2006]: *Kína a nagy falat.* HVG Kiadó, Budapest , 149. o.

Elkerülhetetlenné vált a kínai óriás felé történő nyitás, hiszen teljes képtelenség, hogy éppen a délkelet-ázsiai országok maradjanak ki a megnyíló kínai piac adta lehetőségekből. De hogy lehet egy ilyen súlyos helyzetet feloldani? Csakis úgy, hogy – amennyire egyáltalán lehetséges – ellensúlyt kell képezni Kínával szemben. Ki más lehetne ilyenre képes, mint a gazdasági szuperhatalom Japán. És ha már ez a két ország bent van, természetesen Dél-Korea sem maradhat ki. Ezen a ponton lényeges előrelépés történt az ASEAN fejlődésében. Rodolfo C. Severino akkori főtitkár megértette az idők szavát, és először az ASEAN történetében, túlment a formális szerepen, és a leghatározottabban kiállt a három országgal történő szorosabb kapcsolatok kialakítása mellett. *Severino* tevékenysége döntő hatást gyakorolt a szervezetre. Az első karakterisztikus főtitkár jó helyzetfelismerése és bátorsága megmentette az ASEAN-t a jelképes szervezetté süllyedéstől, és valódi integrációs folyamatokat indított el.

Érezhető, hogy hatalmas kérdések merülnek fel a régió jövőjét illetően. Talán egy dolgot állíthatunk biztosan: az ASEAN+3 mára az EU utáni második legsikeresebb integráció. Különösen az, ha figyelembe vesszük, hogy itt - Mianmartól Japánig, Kambodzsától Szingapúrig – mennyire különböző történelemmel, és eltérő értékekkel vannak jelen az államok. Mégis tagjaivá váltak egy szövetségnek. Pedig ellentétben Európával, itt az USA már a kezdetektől fékezte a tömbösödés bármilyen formáját, mivel abban csak saját befolyásának csökkenését látta. Ezt a nézetét a mai napig nem adta fel, ezért próbálkozik az APEC szerepének növelésével. Kérdés, hogy Washingtonban mikor látják be, hogy ez nem fog működni? Azt sem állíthatjuk biztosra, hogy lesz egy „EU-szintű" vagy azt megközelítő integráció a régióban. De azt igen, hogyha mégis lesz, az csakis az ASEAN+3 alapjain fog épülni. Sikerülhet ez? Ha igen, mennyi idő kell hozzá?

A vizsgált 15 gazdaság (ASEAN-10 „+3" +Hong-Kong és Tajvan) többsége még igen eltérő gazdaság-politikát gyakorol. Ezt pedig nehezen fogják feladni. Hosszú távon azonban – különösen, ha realizálódnak a szabadkereskedelmi tervek – elkerülhetetlen lesz a nyomás a harmonizáció mélyítésére. Maga az a körülmény, hogy az előbb jelzett 15 gazdaság esetében az intra-regionális kereskedelem már most meghaladja az 50%-ot, és a prognózisok szerint 2020 körülre ez 70-75%-ra is emelkedhet, elkerülhetetlenül ki fogja kényszeríteni valamiféle közös elszámolási egység létrehozását, és az integráció további mélyítését.

Az ASEAN eddigi eredményei minden probléma ellenére látványosak és kézzel foghatóak. Megállapítható, hogy ez egy regionális integráció jeleit magában hordozó nemzetközi együttműködési mechanizmus, amely sikerrel küszöböli ki a közöttük lévő vitákat és nézeteltéréseket. A szövetség túlélte saját válságait, mivel képes volt a megfelelő időben a megfelelő válaszokat adni. Ezzel bebizonyította életképességét. Minden jel arra mutat, hogy ennek a mechanizmusnak az integráló szerepe tovább erősödik, és a jövőben komoly versenytársa lesz az EU-nak és a NAFTA-nak is. Kijelenthető, hogy az EU után ma ez a világ második legjobban működő integrációja.

Az ázsiai / távol-keleti kultúrák és nemzetek történelmi sajátossága, hogy nagyon magas fokú az alkalmazkodási képességük. Kultúrájuk több esetben is gyökeredzik abból, hogy szabályosan „körbenéztek a nagyvilágban", alaposan megvizsgálták, hogy mi az, ami jól működik (ezen belül is mi az, ami a létező legjobban), majd utána rövid időn belül adoptálták azt saját rendszerükbe. Japán pl. történelme során több esetben is meglépte ezt a módszert. A középkor elején saját akaratából (!) teljesen átvette az akkori legfejlettebb kínai államigazgatási struktúrát, természetesen ügyesen átalakítva és továbbfejlesztve azt a saját környezetére. Egy évezreddel később hasonlóképpen cselekedett a Meiji reformok idején, de akkor még komplexebb módon. Szisztematikusan válogatta ki a XIX. század legfejlettebb társadalmaiból a számára leghasznosabb elemeket: ipart Angliából, oktatási rendszert Németországból, kereskedelmet Hollandiából és így tovább. Óriási kérdés, hogy elérkezett-e az idő arra, hogy a távol-kelet országai ismét egy hasonló adoptációs folyamatba kezdjenek.

Nyilvánvalóan hozzájárult ehhez az EU sikere, de mégsem a féltékenység dominál. Az ázsiai szellem rendszeresen képes arra, hogy amint jó példát lát maga előtt, beismerje annak hasznosságát és abból a saját ízlése szerint merítsen.

A jelenlegi világban végül is ki más is lehetne a minta, mint Európa. Miért éppen Európa? Azért, mert itt sikerült egy működőképes és önkéntes alapú szövetséget megalkotni. Tehát az európaiak ismét példaként szolgálhatnak. Természetesen nem integrációs sablonként, de egy „önkéntes" adoptációhoz ismét jó alapanyag lehet az európai integráció. Meglehet, hosszabb távon Délkelet-Ázsia majd azt is sajátosan tovább fejleszti.

Irodalomjegyzék

Palánkai Tibor [2004]: *Az Európai integráció gazdaságtana.* Aula, Budapest

Beeson, Mark [2004]: *Contemporary South East Asia.* Palgrave – Macmillan, London

Meindl, Wolf [1997]: *Japan's Asia Policy. Regional Security and Global Interests.* Routledge, New York

Green, Matthew – Heijmans, Maaike [2002]: *Geopolitics in Asia after 11 September*.

EU-Japan Journalist Conference Papers

Severino, Rodolfo C. [2006]: *Southeast Asia in Search of an ASEAN Community*. Institute of Southeast Asian Studies, Singapore

Kishore Mahbubani [2008]: *The New Asian Hemisphere: The Irresistible Shift of Global Power to the East.* Singapore University

Heller Ágnes [1999]: *Európai identitás, modernitás és történelmi emlékezet.* Atlantisz, Budapest

Internetes oldalak:

ASEAN honlap: www.aseansec.org

APEC honlap: www.apecsec.org.sg